

Posudek disertační práce

Autorka práce: Mgr. Pavlína Kleinová Brzáková

Název práce: Proces asimilace Evenků na území Evenckého autonomního okruhu (Centrální Sibiř) od 30. let dvacátého století až po rozpad Sovětského svazu a počátky národně obrozeneckých tendencí (do r. 2001)

Zpracováno: Filozofická fakulta UK, Ústav etnologie

Téma práce formulované v jejím názvu je naplňováno především na základě dat získaných terénními výzkumy realizovanými v letech 1992 – 2001. Částečně je též použita literatura, zejména materiály G. M. Vasilevičové, které byly publikovány od počátku 30. let téměř až do konce 60. let. Během sedmi výzkumných pobytů v Evenckém autonomním okruhu žila Pavlína Brzáková jednak v rodinách evenckých pastevců sobů, jednak v městech a osadách, kde byly před kolektivizací kolchozy. Mohla hovořit s kočovným i usedlým obyvatelstvem. Její práci prostupuje myšlenka, že proces kolektivizace vedl u Evenků rychle k téměř naprosté ztrátě identity. Po rozpadu Sovětského svazu pak byla snaha tuto identitu oživit. Podněty přicházely především ze strany evenckých intelektuálů. Zlepšení situace však nepřišlo, spíše naopak. Revitalizace kočovného života v tajze skončila nezdarem. Veškerá činnost začala podléhat tržním zákonům, které jsou v rozporu s tradičními hodnotami Evenků. Badatelka tudíž zaznamenává poslední cenné zbytky vymírající kultury, jejíž pokračovatelé jsou po 70. letech komunistického režimu paradoxně nejen nejstarší Evenkové, ale někdy i imigranti, kteří jejich zvyky přejali. Zejména pro zachycení způsobu života kočovných Evenků jí pomohla spolupráce se sociální organizací ARUN, která se specializovala na pomoc pasteveckým rodinám v tajze.

Pavlína Brzáková nejprve zhodnotila literaturu a následně podala historický přehled záznamů a dat o Evencích. Popisuje první kontakty Rusů s Evenky, rekapituluje zprávy o prvních obyvatelích Sibiře, kteří se s Evenky pravděpodobně setkali. Vychází sice z písemných pramenů, ale zejména z vyprávění pamětníků. Podařilo se jí například zachytit vyprávění příslušníků rozkulačených rodin, kteří se dostali na Sibiř za trest ve dvacátých letech 20. století, a její historická rekapitulace má tudíž již od svých počátků autentický ráz. Současně je dostupností pamětníků limitována. Na místě je otázka, zda nebylo možné využít k rekonstrukci osídlování pozdějšího Evenckého autonomního okruhu využít též archivní prameny. Sovětské úřady si jistě vedly evidenci, kdo se kde usídlil. Neexistují již odborná zpracování této tematiky, jimiž bylo možné údaje z terénu doplnit? Pavla Brzáková se ale soustřeďuje spíše na vyprávění pamětníků, Rusů i Evenků, na první zásahy ruského státu do života místních obyvatel, na vyprávění o ruské kampani proti šamanům, o místních formách kolektivizace, o násilné likvidaci polygynie u náčelníků rodů, o násilném přesídlování kočovníků do dřevěných srubů.

Primárně vlastní terénní zkušenost upřednostnila Pavla Brzáková i při rekonstruování pravidel Evenků pro život v tajze. Zde využila příležitosti, že při privatizaci stád byli vyhledáváni lidé, kteří měli s životem v tajze zkušenost a předpokládalo se, že by tuto zkušenost eventuálně mohli přenést do polozapomenuté praxe. Tyto osoby vyhledávala i organizace ARUN a Pavlína Brzáková s nimi spolupracovala. Další informace přebírala na základě přátelských kontaktů, známých v Domově pro přestárlé ve Vanavaře a podobně. Neomezila se přitom pouze na Evenky. Prvky jejich víry přebírali v některých případech i ruští přistěhovalci a Pavlína Brzáková tudíž mohla jako informátory použít i je. Při rekonstrukci kultu medvěda

pracovala též s odbornou literaturou. Podobně popisuje i uctívání hadů a kult stromů. Narace o tradičním způsobu života se v práci prolínají s událostmi prvního desetiletí privatizace a přicházejícího kapitalismu. Závěr práce je věnován revitalizaci šamanismu u Tuvinů.

Text Pavlíny Brzákové nelze nazvat analytickým textem. Je spíše sérií epizod z terénního výzkumu, jež jsou velice emotivní a stejně jako zkušenost jednotlivce útržkovité a plné detailů. Probíhající procesy si musíme domýšlet. Například proces střetávání tradičních a současných hodnot, při němž dochází k řadě nedorozumění při komunikaci, popisuje Pavlína Brzáková prostřednictvím praktických ukázek a příkladů, ale bez teoretického vyústění. Pavlína Brzáková nepracuje se statistikou, s ekonomickými rozbory a dosti spoře využívá i publikovanou etnografickou a antropologickou literaturu. Její text místy připomíná etnografické počiny počátku 20. století, kdy se badatelé dostávali do terénních situací, aniž by měli odbornou literaturu a konceptuální výzbroj, na níž by mohli navázat. Bylo by vhodné hned v úvodu upozornit, že autorka především sbírá vyprávění o kolektivizaci a privatizaci, že jí jde pouze o zachycení pohledu z emické perspektivy a že bude pracovat pouze s promluvami, orální historií a slovesný projev informátorů obohatí o vlastní pozorování. V závěru práce tento postup zdůvodňuje tím, že zachycení autentických výpovědí lidí, kteří jsou posledními nositeli dané kultury, považuje za nejcennější. Tento postup lze přijmout, ale bylo by třeba na něj hned v úvodu důrazně upozornit. V textu však najdeme i pasáže, kdy se snaží zachytit systém jako celek. Například při rekonstruování kosmologie Evenků a výkladu, jak konceptualizují duši.

Přestože se autorka ve svém zpracování pohybuje již na hranici populárně naučné literatury, je nutné ocenit její smysl pro detail, schopnost porozumět terénní situaci, vcítit se do role informátorů a umění svoji terénní zkušenost sdělovat. Práce je velmi čtivá a přesvědčivá.

Práci doporučuji k obhajobě.

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Oddělení vědy
PhDr. Zdeněk Uherek, CSc., nám. J. Palacha, 116 38

